

Comunicació d'alertes alimentàries: el cas dels «cogombres assassins»

Gema Revuelta de la Poza i Verònica Escurriol Martínez

Resum

Quan es desencadena una situació de crisi alimentària, els mitjans de comunicació de masses són els principals vehicles d'informació, però no són els únics actors que intervenen en la comunicació. S'analitza la crisi dels denominats «cogombres assassins» espanyols, la qual va ser originada a partir de la (falsa) implicació d'aquest producte en un brot greu d'intoxicacions per *E. coli* a Alemanya. L'evolució d'aquesta crisi segueix les quatre fases descrites amb anterioritat: fase prèvia, crisi, culminació i desenllaç. Malgrat l'existència inherent d'incertesa en un cas d'alerta alimentària, el cas planteja la necessitat de mesurar les conseqüències del que es comunica i de proporcionar només informació basada en les dades disponibles, sense esbiaixar-les ni amagar interessadament informació. Una mala política de comunicació pot tenir conseqüències en termes de salut i despesa econòmica, així com també afectar a la confiança en la seguretat alimentària i en els encarregats de garantir-la.

PARAULES CLAU: comunicació de risc, crisi alimentària, percepció social, seguretat alimentària, *E. coli*, cogombres assassins.

Reporting food scares: the case of the “killer cucumbers”

Abstract

When a food crisis unfolds, mass communication media are mainly, but not solely, responsible for providing information. This study analyses the case of the so-called Spanish “killer cucumbers” that was the result of the erroneous implication of this pro-

duce in a serious bout of *E. coli* intoxications in Germany. The development of this crisis follows the four phases described: introductory phase, crisis phase, culmination and solution. Despite the inherent existence of uncertainty in the event of a food scare, this case highlights the need to gauge the consequences of what is reported and to provide information based exclusively on the information available, without manipulating or concealing information to suit any specific interests. A poor communication policy can affect public health and the economy as well as confidence in food safety and those responsible for guaranteeing it.

KEYWORDS: risk communication, food crisis, social perception, food safety, *E. coli*, killer cucumbers.

La percepció social sobre el risc que comporten els aliments ve determinada per múltiples factors, entre els quals destaca el record d'episodis recents de crisis amb gran impacte mediàtic (Jonge, 2010). En el cas d'Espanya, la crisi alimentària que per primera vegada va desencadenar una sensació important d'inseguretat va ser la síndrome tòxica produïda, al 1981, pel consum d'oli de colza desnaturalitzat. En els anys 2000-2001 la crisi de les «vaques boges» va produir de nou aquesta sensació d'inseguretat a Espanya (Semir, 2001), cinc anys després d'haver causat els mateixos efectes al Regne Unit (Institute of Food Science & Technology, 1996).

L'expansió de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) en els últims quinze anys, i les xarxes socials a l'últim lustre, han contribuït a fer que la informació s'estengui més i més ràpidament que mai, de manera que en cas de crisi és més probable que el ciutadà hagi estat exposat a la informació sobre aquesta. Per això, quan en els anys 2004-2006 les autoritats sanitàries es van preocupar per una possible grip humana derivada de la grip aviària, la informació es va estendre ràpidament per tot el món i el consum d'algunes aus (principalment de pollastre) se'n va veure afectat. El 2009, ja en l'era del web 2.0, les primeres notícies sobre l'extensió de la que en un principi es va denominar *grip porcina* van estar a punt de tenir també serioses conseqüències en el consum de carn de porcí, encara que en realitat aquest animal no estava implicat en els casos detectats. No obstant això, la ràpida reacció del sector del porcí va alertar l'Administració i aquesta, al seu torn, va buscar la complicitat dels mitjans de comunicació. Com a resultat d'aquesta actuació estratègica en comunicació, en menys d'una setmana la població va deixar d'utilitzar el terme *grip porcina*, per parlar del més neutre *grip A* (Revuelta, 2009), de manera que es va reduir el possible impacte en el consum de porc.

L'última crisi alimentària de gran abast mediàtic que ha afectat el sector productiu espanyol ha estat la de les intoxicacions per *E. coli* detectades a Alemanya al maig de 2011. En aquest cas, el motiu que Espanya es veiés afectada per la crisi va ser que en les primeres informacions públiques les sospites es van centrar en cogombres que procedien del nostre país i que en alguns mitjans de comunicació van rebre el qualificatiu de «cogombres assassins». Aquesta crisi constitueix precisament l'objecte de la investigació que es descriu en el present article, tal com veurem més endavant.

Els mitjans de comunicació tenen un efecte demostrat en l'amplificació social del risc (Flynn, 1998) i a més poden despertar entre els ciutadans un interès per buscar més informació sobre aquest risc (Neuwirth, Dunwoody i Griffin, 2000). Això no obstant, no podem caure en la temptació de sobrevalorar aquest paper i no tenir en compte les situacions particulars de cada individu que contribueixen a conformar la seva percepció del risc. Així, s'ha vist que la influència dels mitjans és més gran en els judicis de valor d'una població que en la d'un individu en particular i, a més, que l'experiència individual és un predictor molt més potent de la percepció del risc que la cobertura mediàtica d'aquest.

Per la seva banda, Jonge (2010) identifica com a determinants principals de la confiança del consumidor en la seguretat dels aliments els següents quatre factors: *a*) la confiança en la regulació i en els actors que intervenen en la cadena alimentària (la seva *expertise* o competència, honestedat, benevolència, etc.); *b*) la percepció de seguretat dels diferents grups d'aliments; *c*) el record, per part del consumidor, d'episodis d'alerta alimentària, i *d*) diferències individuals.

Comunicació del risc en el cas d'alertes i crisis alimentàries

Un episodi d'alerta o de crisi alimentària es pot definir com un canvi en la realitat alimentària que genera incertesa per les conseqüències negatives en la salut de la població o d'un sector d'aquesta. La crisi alimentària qüestiona la cadena alimentària i la innocuïtat d'un aliment. Quan es desencadena una situació de crisi alimentària, els mitjans de comunicació de masses són els principals vehicles d'informació, encara que no són els únics que intervenen en la comunicació. Els actors implicats en una crisi alimentària inclouen normalment l'Administració, el sector empresarial, els professionals sanitaris, les organitzacions de consumidors i els mitjans de comunicació. Dependent de la rapidesa d'actuació i de la coordinació entre els actors, la situació que es genera pot alarmar més o menys la població. En el camp de l'alimentació no se'ns escapa que un canvi de percepció social pot tenir no només conse-

qüències sanitàries acordants o no amb les dimensions de la crisi, sinó també repercussions en el consum i, per tant, en els sectors productius i empresarials.

Per la seva banda, la comunicació del risc pot ser entesa com l'intercanvi interactiu d'informació entre individus, grups i institucions relacionades amb l'assessorament, caracterització i gestió del risc així com en la comunicació pròpiament dita. De forma inherent a la comprensió i la comunicació del risc, s'ha de considerar el fet que aquest inclou tant una qualitat objectiva com subjectiva i que els judicis de valor sobre el risc són, fins a certa mesura, un producte d'influències culturals, socials i psicològiques (Slovic, 1999).

Segons la revisió de la literatura publicada per Katherine McComas (2006) sobre la investigació de la comunicació del risc entre 1996 i 2005, la major part dels estudis se centren en l'anàlisi de la confiança social i en l'amplificació social del risc i, finalment, en les dimensions afectives dels comportaments relacionats amb el risc, emmarcades en el concepte d'heurística afectiva (Slovic, 2004). En aquesta revisió McComas destaca també els estudis sobre la informació de risc en els mitjans de comunicació, els quals es divideixen en els que realitzen anàlisis de contingut i els que investiguen la relació entre la cobertura periodística i la percepció del risc. En concret, en els continguts que informen sobre risc, s'ha estudiat la utilització dels anomenats «models mentals», així com altres recursos, com ara comparacions, narratives i elements visuals. Els resultats d'aquests estudis indiquen que la comunicació del risc ha passat històricament per les següents etapes: 1) comunicació basada en els aspectes tècnics, 2) comunicació persuasiva (centrada a millorar la reputació i la confiança) i 3) a partir de 1995 la comunicació del risc té més en compte que aquest succeeix en un context social.

Una aproximació interessant en l'estudi de la cobertura mediàtica d'una crisi alimentària la trobem en un estudi realitzat per Julia Navas sobre l'evolució de la crisi de les «vaques boges» a Espanya i al Regne Unit (Navas, 2010). Sota el marc teòric que havia descrit John B. Thompson per analitzar les fases d'una crisi en un cas d'escàndol mediàtic amb conseqüències en l'evolució del procés públic d'un polític (Thompson, 2001), Navas parla de les següents fases en el seu estudi sobre el cas de les «vaques boges»:

- *Fase prèvia a la crisi.* Aquesta comprèn l'etapa on encara no ha esclatat la crisi però en la qual, a través d'investigacions periodístiques o d'altres vies, circula informació sobre una possible contaminació (en aquest cas, d'un aliment).
- *Fase de crisi.* Comença quan la notícia arriba als mitjans de comunicació i cobra força (ocupa un espai destacat i és abundant), cosa que genera una forta tensió.

- *Fase de culminació*. En aquesta fase es reconeix la culpabilitat o la responsabilitat i la tensió mediàtica disminueix.
- *Fase de desenllaç*. La tensió mediàtica ha passat i els mitjans expressen una resolució del conflicte.

En el present article analitzarem amb el mateix marc teòric un episodi d'alerta alimentària causada pel bacteri *E. coli* que va començar al mes de maig de 2011 i va implicar principalment dos països, Alemanya i Espanya.

El cas dels «cogombres assassins»

La bactèria *Escherichia coli* o *E. coli* es troba en els intestins dels animals i, per tant, a les aigües fecals. Hi ha diferents tipus d'*E. coli* depenent de la seva capacitat patògena. En el cas que ens ocupa el bacteri detectat va ser l'*E. coli* enterohemorràgica o verotoxígena (ECEH o ECVT), també anomenada soca O104:H4 o O104. Es tracta d'una varietat molt agressiva i en aquest cas molt resistent als antibiòtics, motiu pel qual la seva detecció en uns quants malalts a diferents indrets d'Alemanya (principalment a la zona d'Hamburg), al maig de 2011, va posar en marxa els dispositius d'alerta sanitària i, més concretament, els relacionats amb l'alimentació, ja que la principal via d'entrada d'aquest bacteri a l'organisme humà és a través dels aliments. Entre els dispositius propis d'una alerta d'aquest tipus s'inclou la seva comunicació pública. En aquest cas les primeres comunicacions van relacionar el brot amb una partida de cogombres provinents d'Espanya. En les següents pàgines analitzarem l'evolució d'aquesta crisi i les conseqüències de la seva estratègia comunicativa.

L'anàlisi s'ha realitzat dins el marc de la Plataforma SAM (Seguretat Alimentària i Mitjans de Comunicació)¹ i, més concretament, sobre la mostra de set diaris que des de 2008 s'està monitoritzant en aquest projecte. Els set diaris escollits constitueixen una mostra representativa de les diferents realitats periòdiques i geogràfiques de Catalunya: *El País* (edició de Catalunya), un diari de gran tirada i difusió d'abast estatal; *La Vanguardia*, un de gran difusió a Catalunya; *El Punt* (edició de Girona), *Segre* i *Diari de Tarragona*, tres diaris que donen veu a diferents àmbits territorials catalans; i, finalment, *20 Minutos* i *ADN* (edició de Barcelona, en ambdós casos), dos diaris gratuïts d'àmplia difusió. La mostra, per tant, conté representació de diaris de llarga tirada i de tirada mitjana o curta. Respecte a l'abast territorial en trobem un d'estatal, un d'autonòmic i diferents diaris representatius de les diferents comarques. La inclusió de diaris gratuïts i de pagament, així com de línies editorials més conservadores i més progressistes, garanteix una visió del que llegeixen diàriament a Catalunya diferents públics.

Evolució de la crisi

Els diaris de la mostra analitzada van publicar entre l'1 de gener i el 31 de juliol de 2011 un total de 234 textos sobre la crisi de l'*E. coli*. A part d'aquests diaris, s'ha analitzat també el material de comunicació elaborat pels principals agents implicats (Administració, sector productiu, etc.), així com d'altres mitjans de comunicació generalistes, butlletins o publicacions periòdiques especialitzades en qüestions de seguretat alimentària i la informació circulant per la xarxa.

1. Fase prèvia

La fase prèvia a la crisi, en aquest cas, comprèn la informació pública sobre l'*E. coli* com a possible factor de risc de toxiinfeccions alimentàries greus, és a dir, com a possible causant d'una alerta alimentària d'interès per als mitjans de comunicació. En concret, alguns brots produïts per aquest bacteri ja havien estat notícia anteriorment (sobretot en els deu anys anteriors a aquesta crisi). A part, el bacteri també va estar present a la premsa especialitzada durant els mesos previs a la crisi. Concretament, al mes de febrer de 2011, l'Agència Catalana de Seguretat Alimentària va publicar un article sobre *Escherichia coli* verotoxígena (ECVT), en el butlletí mensual *Acsa Brief*, emmarcat dins l'àrea de riscos emergents. En aquest article, s'informava sobre les fonts d'infecció, la simptomatologia, les complicacions i els casos detectats en els últims anys. També s'informava sobre els programes oficials de control de l'Agència de Protecció de la Salut, de Catalunya, i les recomanacions de la Food Standards Agency (FSA) per prevenir la contaminació. És a dir, les varietats més agressives d'aquest bacteri ja estaven en la llista de possibles riscos emergents coneguts per les autoritats i també (encara que en menor mesura) pels mitjans de comunicació de masses.

2. Fase de crisi

La fase de crisi comença quan esclata la publicació de l'alerta alimentària als mitjans de comunicació a Espanya. Aquesta fase dura 3 dies, des del moment en què els mitjans es fan ressò de les morts d'Alemanya i la seva relació amb els cogombres espanyols fins que hi ha la rectificació per part de les autoritats alemanyes. Malgrat ser pocs dies, les repercussions sobre el sector hortofructícola espanyol van ser molt negatives.

La seqüència de la informació pública va ser la següent. El 26 de maig les autoritats sanitàries d'Hamburg notifiquen als mitjans de comunicació la detecció d'un brot greu d'*E. coli* i apunten uns cogombres espanyols com a possibles causants. El 27 de maig els diaris de la nostra mostra publiquen la notícia: «Alemania

culpa a pepinos españoles de tres muertes» (27/05/11, *La Vanguardia*) o «Cogombres espanyols maten tres alemanyes» (27/05/11, *Segre*). Les televisions havien cobert la notícia en els informatius del dia anterior amb les imatges i la resta d'elements informatius propis del format televisiu, sempre amb menys possibilitat per als matisos i els aclariments. Per exemple, l'informatiu del vespre del 26 de maig de Tele5 acompanyava la seva informació —donada per Pedro Piqueiras— amb un càiron on es podia llegir «pepinos asesinos». Encara que cap dels set diaris de la mostra va utilitzar el qualificatiu *assassins* amb relació a aquesta notícia, altres mitjans i canals de comunicació el van fer també seu (per exemple, *La Voz Libre*,² *Publimetro Mexico*³ o *Hispanosnet*⁴).

Els dies següents el nivell d'alerta va anar augmentant. Titulars com «Ascienden a diez los muertos por la bacteria intestinal» (28/05/11, *Diari de Tarragona*) o «El miedo al brote de *E. coli* se extiende» (30/05/11, *ADN*) reforcen una sensació d'inseguretat alimentària en la població.

Les reaccions internacionals no es fan esperar i es comença a vetar la importació de productes espanyols: «Austria retira de la venta pepinos, tomates y berenjenas de España» (30/05/11, *20 Minutos*), «Rusia prohíbe importar verduras procedentes de España y Alemania» (31/05/11, *Diari de Tarragona*) o «Cinco países ya prohíben los pepinos de origen español» (31/05/11, *20 Minutos*). Les conseqüències en el sector hortofructícola espanyol van ser devastadores, principalment pels cogombres: «Un daño irreparable para Andalucía» (31/05/11, *La Vanguardia*) o «La crisis del cogombre provoca pérdidas milionarias» (31/05/11, *Segre*). La baixada en les vendes s'acompanya d'un cúmul imprevisit de cogombres i altres productes espanyols, que han de ser eliminats per motius d'higiene. Les imatges devastadores dels cogombres en grans quantitats destinats a la seva destrucció es repeteixen a la premsa i la televisió.

El sector hortofructícola reclama a l'Estat espanyol el seu ajut i aquest demana responsabilitats a Europa i a Alemanya, particularment «L'Estat reclamarà una indemnització a la UE pel cas dels cogombres contaminats» (31/05/11, *El Punt*).

3. Fase de culminació

En aquesta fase es reconeix la culpabilitat o la responsabilitat i la tensió mediàtica disminueix. En aquest cas es pot considerar que aquesta fase comença el dia 1 de juny amb titulars com «Alemania exculpa del brote letal de *E. coli* a los pepinos españoles» (01/06/11, *El País*) o «El pepino español no es el origen» (01/06/11, *ADN*). Les reaccions internacionals tracten de solucionar el dany que ha rebut el sector hortofructícola espanyol degut a la mala comunicació inicial i aquest tracta de recuperar la credibilitat i confiança dels consumidors: «Europa retira l'alerta sobre els cogombres espanyols» (02/06/11, *El*

Punt), «Espanya estudia accions legals i la UE aixeca l'alerta pels cogombres» (02/06/11, *Segre*). La neteja d'imatge i el reclam d'ajuts s'estén fins a finals del mes de juliol i, malgrat que la reacció internacional és de credibilitat cap a la fruita i la verdura procedents d'Espanya, Rússia continua vetant les importacions espanyoles fins al juliol: «Rusia desbloquea la importación de verduras españolas» (02/07/11, *La Vanguardia*).

El terme *assassins* continua fent-se servir durant aquesta fase en diferents mitjans per referir-se a aquesta crisi, fins i tot per informar que els cogombres no estan implicats en el brot. Ho veiem per exemple en la versió espanyola de la BBC⁵ o en l'argenti *Diario Uno*.⁶

Cal insistir que en aquestes pàgines estem parlant només de la crisi dels cogombres, no del brot d'*E. coli*. Per tant, encara que el número de casos d'infectats va seguir augmentant durant el mes de juny sense que es trobés l'origen de la contaminació per *E. coli*, es pot considerar que a principis de juny la crisi dels cogombres ja estava en fase de culminació atès que públicament ja s'havia descartat que estiguessin implicats en l'origen de la contaminació.

La persistència del brot i la cerca dels «culpables» continua fent-se lloc als mitjans amb descripcions tan terrorífiques de la situació com «La variant letal de l'*E. coli*, d'origen desconegut» (03/06/11, *Segre*) o «El brote más letal de la historia» (04/06/11, *La Vanguardia*). En un primer moment es sospita d'un restaurant de Lübeck i després d'una plantació de soja. Un i altra són després «exculpats», al cap de pocs dies: «Ni els cogombres ni la soja; ara, sospita generalitzada» (07/06/11, *El Punt*). La conseqüent confusió és evident.

Uns dies després, els mitjans de comunicació tornen a focalitzar l'atenció en els brots de soja i deixen entreveure que la informació que els arriba des d'Alemanya no és clara: «Alemania concluye al fin que la soja fue el origen de la *E. coli*» (11/06/11, *El País*). La confusió torna uns dies després quan l'*E. coli* torna a aparèixer, en aquest cas relacionada amb la ingesta de carn: «Hospitalizados por *E. coli* siete niños franceses tras comer carne» (17/06/11, *El País*); i uns dies després amb llavors provinents d'Egipte: «La UE retira del mercado las semillas de Egipto sospechosas del brote de *E. coli*» (06/07/11, *La Vanguardia*).

4. Fase de desenllaç

L'última fase comprèn el moment en què la tensió mediàtica ha passat i els mitjans expressen una resolució del conflicte. En aquest cas, aquest moment té lloc a finals del mes de juliol amb titulars tan explícits com «Terminó el *E. coli*» (27/07/11, *20 Minutos*) que permeten relaxar la pressió i confusió sobre el consumidor i donen a entendre que la situació de crisi alimentària ha passat. També és característica d'aquesta fase la reflexió sobre els esdeveniments passats i

l'expressió de millores per a possibles esdeveniments semblants futurs. Titulars com «Críticas de los agricultores» (07/07/11, *20 Minutos*) o «Bruselas revisará como actuar durante las crisis alimentarias» (20/06/11, *El País*) donen per acabada la crisi de l'*E. coli*.

La comunicació des de l'Administració

El dia 25 de maig de 2011 es va reportar des de l'ECDC (European Centre for Disease Prevention and Control) un informe sobre un brot detectat el 22 de maig de toxina Shiga d'*E. coli* (STEC), una *E. coli* enterohemorràgica (ECEH) que pot causar malalties que van des de malaltia intestinal lleu a complicacions renals greus. En aquest informe es donaven a conèixer els casos reportats a Europa i es deia que s'havia descartat la llet o la carn com a font de contaminació i que la investigació es centraria en els vegetals crus.⁷ En l'informe del dia 26 de maig es va assenyalar el cogombre per primera vegada en aquesta situació d'alerta com a possible font de contaminació, malgrat que s'especificava que no era l'única possible font.⁸ Al dia següent es va emetre un altre informe on es notificava que s'estava investigant més els cogombres com a vehicle de la infecció però que no estava clar que en fos l'únic.⁹

Eurosurveillance, una revista europea de referència que tracta sobre l'epidemiologia de malalties infeccioses i la seva prevenció i control, va publicar el dia 26 de maig un article sobre un estudi cas-control realitzat a Hamburg que analitzava l'augment d'incidència de la síndrome urèmica hemolítica i la diarrea sanguinolenta degudes al bacteri *E. coli*.¹⁰ En aquest article, es conclouïa que l'estudi suggeria una associació entre la malaltia i el consum de tomàquets, cogombres i amanida crus.

El dia 31 de maig, l'ECDC va fer una actualització de la situació i de les investigacions dels Estats membres entorn de la contaminació d'*E. coli*.¹¹ En aquest informe es recullen els resultats de l'estudi cas-control realitzat a Alemanya que alertava sobre la tendència en augment de casos. Com a conclusió es demanava desenvolupar una definició unificada a la UE sobre la síndrome hemolítica urèmica (SHU) per evitar confusions en els resultats d'anàlisis, fer difusió centralitzada dels nous casos que apareguessin i la preparació per part de l'ECDC d'un informe conjunt amb l'EFSA (European Food Safety Agency) sobre el brot.

John Dallim, membre de la Comissió Europea, es va dirigir als mitjans de comunicació el dia 1 de juny amb unes declaracions sobre la situació de la malaltia.¹² Dallim va declarar que l'epicentre es situava a Hamburg i que per tal d'actuar ràpidament s'havien activat totes les xarxes responsables per manejar crisis, com l'European Centre for Disease Prevention and Control (ECDC), els

laboratoris de referència europeus i les autoritats nacionals com el Standing Committee on the Food Chain and Animal Health. En aquell moment va declarar que, malgrat la sospita inicial de les autoritats alemanyes sobre els cogombres espanyols com a origen de la contaminació, els resultats dels tests realitzats no confirmaven aquesta hipòtesi. Al mateix temps, pregava a la societat mantenir la calma i aplicar mesures bàsiques d'higiene en la preparació del menjar. Confirmà que el brot estava limitat geogràficament a l'àrea que envoltava la ciutat d'Hamburg i que la prohibició de qualsevol aliment en aquests moments era desmesurada. També va afegir que l'impacte financer pels productors vegetals havia estat molt elevat en aquesta crisi i que estava treballant amb el comissari europeu d'Agricultura, Dacian Ciolos, per trobar una solució.

Conclusions

La crisi alimentària dels denominats «cogombres assassins» va seguir les fases pròpies d'una crisi mediàtica descrites amb anterioritat i analitzades en el cas de «les vaques boges». Aquesta crisi posa sobretot de manifest la fragilitat dels mercats davant la comunicació d'una situació d'alerta alimentària. Quan les autoritats sanitàries —en aquest cas, l'alemanya— transmeten missatges alarmants a la població utilitzant el ressò públic dels mitjans de comunicació els hàbits de consum es poden veure afectats amb molta rapidesa. Tal com s'ha vist en anteriors crisis, els canvis en els hàbits de consum es produeixen més ràpidament i són més difícils de restablir quan l'aliment en qüestió no és imprescindible i pot ser substituït per un altre (podem consumir altres productes en lloc de cogombres sense conseqüències per a la nostra salut). D'altra banda, la rapidesa amb la qual circula actualment la informació per Internet i en particular per les xarxes socials, multiplica la propagació de la informació, accelera la crisi i fa que aquesta s'estengui com una taca d'oli. En aquest sentit, cal remarcar que la major part de la informació circulant per les xarxes no disposa del *quality control* que idealment hauria de marcar el treball periodístic de forma que és més fàcil que determinades imatges o expressions (com ara l'adjectiu *assassins*) es propaguin amb rapidesa.

Malgrat la dificultat de comunicar situacions de crisi, sobretot si existeix un alt grau d'incertesa, la coordinació entre l'Administració, el sector productiu, l'entorn sanitari, els científics i els mitjans de comunicació és indispensable per no generar una situació d'alarma i confusió que ha de tenir per força conseqüències. Aquestes, que han de ser previstes amb antelació (prèviament a les primeres comunicacions) són a curt i a llarg termini, i inclouen com a mínim les següents:

- 1) impacte sobre la salut —immediat o a llarg termini— produït pel canvi en un determinat hàbit de consum (en aquest cas, un efecte probablement imperceptible atès que el cogombre pot ser substituït per un altre aliment);
- 2) impacte econòmic degut, per una banda, a la caiguda del mercat i, per una altra, a les accions que s'han de posar en marxa com a conseqüència de la crisi (per exemple, destrucció de partides sobrants, accions per restablir la confiança, indemnitzacions, etc.);
- 3) impacte sobre la confiança i reputació, que pot perdurar durant molt de temps un cop la crisi ha acabat i repercuteix en la sensació general de confiança en la seguretat dels aliments i en la competència dels que s'encarreguen de garantir-la.

La culpabilització del sector hortofructícola espanyol en les primeres informacions d'aquest cas, sense una base científica que la justifiqués, és una mostra clara de mala pràctica en comunicació d'alertes alimentàries, amplificada pels mitjans de comunicació convencionals i no convencionals. De fet, després de l'etapa inicial, la confusió va anar rodejant la informació que arribava al consumidor i es van anar succeint possibles «culpables» en l'escena del «crim»: els cogombres espanyols, la fruita, la soja alemanya, unes llavors egípcies, etc.

Encara que la investigació d'una alerta alimentària comporti de forma inherent incertesa i desconeixement, és imprescindible mesurar les conseqüències del que es comunica en cada moment i proporcionar només informació basada en les dades disponibles, sense esbiaixar-les o amagar informació.

Bibliografia

- FLYNN, J.; PETERS, E.; MERTZ, C. K.; SLOVIC, P. «Risk, media, and stigma at Rocky Flats». *Risk Analysis*, vol. 18, núm. 6 (1998), p. 715-727.
- INSTITUTE OF FOOD SCIENCE & TECHNOLOGY. *Bovine spongiform encephalopathy (BSE) position statement*. Regne Unit: IFST, 1996.
- JONGE, J. de; TRIJP, H. van; RENES, R. J.; FREWER, L. «Consumer confidence in the safety of food and newspaper coverage of food safety issues: a longitudinal perspective». *Risk Analysis*, vol. 30, núm. 1 (2010), p. 125-142.
- MCCOMAS, K. A. «Defining moments in risk communication research: 1996-2005». *Journal of Health Communication*, vol. 11, núm. 1 (2006), p. 75-91.
- NAVAS, J. «El experto alimentario y los medios de comunicación: las crisis alimentarias en España (EEB 2001) frente a la tranquilidad alimentaria (2007)». *Athenea Digital*, núm. 18 (2010), p. 49-64.
- NEUWIRTH, K.; DUNWOODY, S.; GRIFFIN, R. J. «Protection motivation and risk communication». *Risk Analysis*, vol. 20, núm. 5 (2000), p. 721-734.

- REVUELTA, G.; ESCURRIOL, V. *La seguretat alimentària als mitjans de comunicació: Informe SAM 2009*. Barcelona: Agència Catalana de Seguretat Alimentària: Universitat Pompeu Fabra. Observatori de la Comunicació Científica, 2010.
- SEMIR, V. de; REVUELTA, G. (dir.). *Informe Quiral 2010: Medicina, comunicación y sociedad*. Observatorio de la Comunicación Científica y Fundación Vilacasa. Barcelona: Rubes, 2011.
- SLOVIC, P. «Trust, emotion, sex, politics, and science: Surveying the risk-assessment battlefield». *Risk Analysis*, vol. 19, núm. 4 (1999), p. 689-701.
- SLOVIC, P.; FINUCANE, M. L.; PETERS, E.; MACGREGOR, D. G. «Risk as analysis and risk as feelings: Some thoughts about affect, reason, risk, and rationality». *Risk Analysis*, vol. 24, núm. 2 (2004), p. 311-322.
- THOMPSON, J. B. *El escándalo público: Poder y visibilidad en la era de los medios de comunicación*. Barcelona: Paidós, 2001.

Notes

---

(1) La Plataforma SAM (Seguretat Alimentària i Mitjans de Comunicació) és una iniciativa conjunta de l'Agència Catalana de Seguretat Alimentària i l'Observatori de la Comunicació Científica de la Universitat Pompeu Fabra que té com a objectiu la millora de la informació pública sobre seguretat alimentària. Dins aquesta plataforma, des de 2008 es monitoritza diàriament una mostra de set diaris generalistes de difusió al territori català. Els informes anuals corresponents a aquesta monitorització i anàlisi es poden consultar íntegrament a l'adreça següent: <www.occ.upf.edu/contents.php?wseccio=8&idioma=11>.

(2) *La Voz Libre* [en línia] <<http://www.lavozlibre.com/noticias/ampliar/265193/los-pepinos-asesinos-espanoles-mantienen-en-alarma-a-alemania>>.

(3) *Publimetro México* [en línia] <<http://www.publimetro.com.mx/vida/alemania-y-espana-disputan-por-unos-pepinos-asesinos/mkez!R9Bx3kYkLEzc/>>.

(4) Hispanosnet [en línia] <www.hispanosnet.com/noticias/2011/mayo/26/los_pepinos_asesinos_espanoles.html>.

(5) BBC Mundo [en línia] <www.bbc.co.uk/mundo/ultimas_noticias/2011/05/110531_ultnot_espana_gobierno_alemania_e-coli_bacteria_pruebas_az.shtml>.

(6) *Diario Uno* [en línia] <www.diariouno.com.ar/mundo/Espaa-y-los-pepinos-asesinos-20110531-0014.html>.

(7) Flash report audio-conference on STEC outbreak in Germany [en línia]. European Commission. Health and consumers directorate-general. <http://ec.europa.eu/food/food/docs/stec_outbreak_flash_report_25052011_en.pdf>.

(8) Audio-conference on STEC outbreak in Germany [en línia]. European Commission. Health and consumers directorate-general. <http://ec.europa.eu/food/food/docs/stec_outbreak_flash_report_26052011_en.pdf>.

(9) Audio-conference on the Shiga toxin-producing *E. coli* (STEC) outbreak in Germany and

necessary follow-up [en línia]. European Commission. Health and consumers directorate-general. <http://ec.europa.eu/food/food/docs/stec_outbreak_flash_report_27052011_en.pdf>.

(10) C. FRANK *et al.* «Large ongoing outbreak of haemolytic uraemic syndrome, Germany». *Eurosurveillance*, vol. 16.

(11) Audio-conference on the Shiga toxin-producing *E. coli* (STEC) outbreak in Germany and necessary follow-up. European Commission [en línia]. Health and consumers directorate-general. <http://ec.europa.eu/food/food/docs/stec_outbreak_flash_report_31052011_en.pdf>.

(12) «Statement by Commissioner Dalli on the *E. coli* outbreak». *News from the Press and Communication Service's middayBriefing* [en línia]. <http://ec.europa.eu/food/food/docs/ecoli_press_statement_01062011.pdf>.

Dades de les autores

Gema Revuelta és llicenciada en medicina i màster en comunicació científica per la Universitat Pompeu Fabra. Des de 1998 és docent de la Universitat Pompeu Fabra i actualment és sotsdirectora de l'Observatori de la Comunicació Científica i Mèdica, de la UPF, i també del Màster en Comunicació Científica, Mèdica i Ambiental, de l'IDEC-UPF. Correspondència: gemma.revuelta@upf.edu.

Verònica Escurriol és doctora en biologia per la Universitat de Barcelona. Està vinculada a l'Observatori de la Comunicació Científica a través d'una beca postdoctoral i es dedica a la investigació en comunicació científica en temes de seguretat alimentària.